

Περιλήψεις άρθρων και βιβλιοκρισίες προηγούμενων τευχών (32 έως και 36)

Τεύχος 36, Σεπτέμβριος 2003

Γεώργιος Ε. Χάλκος, Δημήτριος Σ. Σαλαμούρης: «Παλινο-νόστηση και παράγοντες οικονομικής και κοινωνικής περιθωριοποίησης: Όψεις του προβλήματος και προτάσεις πολιτικής», σελ. 5-25.

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να εξετάσει τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των Ελλήνων παλινοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ και το βαθμό που αυτά τα χαρακτηριστικά αποτελούν παράγοντες επηρεασμού της οικονομικοκοινωνικής τους ένταξης στην ελληνική αγορά εργασίας. Σε δείγμα 6.994 παλινοστούντων τα δημογραφικά χαρακτηριστικά δείχνουν έναν υγιή δημογραφικά πληθυσμό (πυραμίδα ηλικιών), με ικανοποιητικό επίπεδο επαγγελματικής εμπειρίας και εκπαίδευσης. Το επίπεδο ανεργίας σε όλες τις ομάδες ηλικιών και για τα δύο φύλα είναι υψηλότερο από το μέσο επίπεδο ανεργίας στην Ελλάδα. Οι πιο σημαντικοί λόγοι που συντελούν στην αυξημένη ανεργία προκύπτει ότι είναι η ανεπαρκής γνώση της Ελληνικής γλώσσας και η δυσκολία προσαρμογής στην πραγματικότητα της ελεύθερης αγοράς στην Ελλάδα. Γενικά, τα αποτελέσματα υποδεικνύουν έντονα σημάδια κοινωνικού αποκλεισμού.

Γιώργος Μαγούλιος: «Το διαβαλκανικό εξωτερικό εμπόριο κατά την πρώτη δεκαετία της μετάβασης (1989-1999)», σελ. 27-53.

Στο άρθρο εξετάζεται το εξωτερικό εμπόριο των Βαλκανικών χωρών κατά την πρώτη δεκαετία της μετάβασης 1989-1999. Ειδικότερα διερευνώνται τα αποτελέσματα από την εφαρμογή των σταθεροποιητικών προγραμμάτων στο εξωτερικό εμπόριο των Βαλκανικών χωρών, ο βαθμός ανοίγματος των οικονομιών, ο βαθμός της περιφερειακής εμπορικής ολοκλήρωσης και οι εμπορικές σχέσεις με την ΕΕ.

Από την ανάλυση των δεδομένων συμπεραίνεται ότι η απότομη απελευθέρωση των αγορών επιδείνωσε τους όρους του εξωτερικού εμπορίου με αποτέλεσμα την αύξηση των ελλειμμάτων στα εμπορικά ισοζύγια. Παρά τα βήματα που έγιναν, η περιφερειακή εμπορική ολοκλήρωση στην περιοχή της Βαλκανικής καθυστερεί, σε αντίθεση με την εμπορική ολοκλήρωση με την Ευρωπαϊκή Ένωση που αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς.

Μαίρη Γείτονα: *«Διαχρονική διερεύνηση των κοινωνικών δαπανών στην Ελλάδα (1975-2000)»*, σελ. 55-70.

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στη διερεύνηση των κοινωνικών δαπανών στην Ελλάδα από το 1975 μέχρι το 2000. Τα αποτελέσματα εμφανίζουν μεγαλύτερους ετήσιους ρυθμούς μεταβολής των κοινωνικών δαπανών από το ΑΕΠ, καθώς επίσης σημαντικές αυξήσεις –διαχρονικά– των δαπανών υγείας και πρόνοιας σε σχέση με τις δαπάνες για συντάξεις. Τα 3/4 των δαπανών για κοινωνική προστασία διατίθενται από τους φορείς της κοινωνικής ασφάλισης, ενώ το 1/4 από τον κρατικό προϋπολογισμό. Το σύστημα κοινωνικής προστασίας δεν έχει επιτύχει την καθολική πρόληψη των κοινωνικών κινδύνων και κάλυψη των κοινωνικών αναγκών, εξαιτίας της αποσπασματικής ανάπτυξης του κοινωνικού κράτους διαχρονικά. Παρατηρούνται σημαντικές οργανωτικές και διαχειριστικές αδυναμίες, οι οποίες εμποδίζουν το συντονισμό και τη λειτουργική διασύνδεση των κοινωνικών υπηρεσιών. Τα πρόσφατα μεταρρυθμιστικά εγχειρήματα αποσκοπούν στη μακροοικονομική αποδοτικότητα της κοινωνικής ασφάλισης καθώς και στην περιφερειακή ανασυγκρότηση και επιχειρησιακή διασύνδεση μεταξύ των Εθνικών Συστημάτων Υγείας (ΕΣΥ) και Κοινωνικής Φροντίδας (ΕΣΚΦ).

Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος: *«Στερεότυπα: όροι ύπαρξης και παρεμβάσεις για την αναίρεσή τους»*, σελ. 71-86.

Τα στερεότυπα κωδικοποιούν συναισθηματικά φορτισμένες γνώμες οι οποίες συνήθως είναι ατεκμηρίωτες και χαρακτηρίζουν αρνητικά μια κοινωνική κατηγορία (π.χ., φυλή, φύλο, εθνότητα) στο σύνολό της. Το σχολείο και τα ΜΜΕ είναι προφανείς φορείς διάδοσης των στερεοτύπων. Υπάρχει η δυνατότητα να καταπολεμηθούν τα διαδομένα στερεότυπα με μέτρα πολιτικής, όπως η ενίσχυση των διομαδικών επαφών μεταξύ ανηλίκων από διαφορετικές κοινωνικές κατηγορίες και η πολιτική εκπαίδευση ενηλίκων. Τα μέτρα αυτά είναι χρήσιμα αλλά θα παραμένουν αναποτελεσματικά, εφόσον δε συνοδεύονται από μια συνολική πολιτική καταπολέμησης των στερεοτύπων στην κοινωνία.

Μανώλης Τζανάκης, Μάνος Σαββάκης: *«Οι τόποι ως ιστορικοπολιτισμικά αντιπαραδείγματα και ως σύμβολα κοινωνικών ορίων: Σπιναλόγκα και Λέρος»*, σελ. 87-126.

Στο άρθρο αυτό επιδιώκουμε να στοχαστούμε θεωρητικά και να θεμελιώσουμε εμπειρικά την έννοια του τόπου ως συμβόλου κοινωνικών ορίων και ως πολιτισμικά διαμεσολαβημένου ιστορικοκοινωνικού αντιπαραδείγματος. Εξετάζονται δυο συγκεκριμένοι διακεκριμένοι τόποι (Σπιναλόγκα, Λέρος), ως αντεστραμμένοι παραδειγματικοί τόποι, δηλαδή ως σημαντικές περιοχές, οι οποίες συνδέθηκαν με αρνητικές κοινωνικές σημασιοδοτήσεις. Αυτοί οι χώροι υλικοποιήσαν και εν πολλοίς συνεχίζουν να

μετουσιώνουν κοινωνικούς μηχανισμούς που εγχαράσσουν όρια και κοινωνικές διακρίσεις. Η ανάλυση εστιάζεται στα εγχειρήματα διαχείρισης αυτών των τόπων στο πλαίσιο μιας γενικής προβληματικοποίησης του στιγματογόνου παρελθόντος τους, διαδικασία που αναδεικνύει την εμπλοκή τους στην παραγωγή αντεστραμμένων εικόνων της υγείας και της κανονικότητας.

Γρηγόρης Καραφύλλης: «Φιλοσοφικές αντιλήψεις του Charles Peirce και του John Dewey για την εκπαιδευτική θεωρία», σελ. 127-156.

Στην εργασία αυτή εξετάζονται ορισμένες απόψεις του C.S. Peirce και του J. Dewey για την εμπειρία και τη συναφή θεμελίωση της γνώσης, οι οποίες έχουν μία δυνητική εφαρμογή στην εκπαιδευτική θεωρία. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στις τυπικές λογικές μεθόδους του Peirce για το νόημα των λέξεων και τη χρήση τους ως εργαλείων στις εφαρμογές των πραγματιστικών εννοιών για τη βελτίωση της ικανότητας της μάθησης. Παράλληλα εξετάζονται οι παράμετροι της φιλοσοφικής συγκρότησης του Dewey και η πρότασή του για ιδιαίτερη χρήση της φιλοσοφίας στην εκπαίδευση. Τονίζεται η κοινωνιογλωσσική οπτική, η εκλογίκευση και η ιεράρχηση της έρευνας, ενώ προβάλλεται η μέθοδος και η διάκριση επιστήμης και ηθικής και συζητείται η θεωρία της μάθησης.

Σάββας Μαυρίδης: «Βιβλιοθήκη, συγγράμματα και τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα. Η περίπτωση των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών», σελ. 157-184.

Η εκπαίδευση αποτελεί για κάθε κοινωνία και κάθε εποχή το σημαντικότερο μοχλό ανάπτυξης και την αποδοτικότερη επένδυση. Υπό το πρίσμα του ιδεότυπου της τελεολογικής δράσης, δηλαδή της ορθολογικής σύνδεσης μέσων και στόχων, όπως διατυπώθηκε από τον Max Weber και άλλους θεωρητικούς, εξετάζεται ο τρόπος λειτουργίας της ελληνικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η διαδικασία μάθησης στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση στηρίχθηκε και στηρίζεται ακόμη και σήμερα, κατά μεγάλο μέρος, στο λεγόμενο σύστημα του ενός συγγράμματος, σε αντίθεση με το σύστημα της βιβλιογραφίας που υιοθετήθηκε στις χώρες της κεντρικής Ευρώπης, ήδη από το 18ο αιώνα.

Από τον Schiller μέχρι τον Adorno και από τον Παπανούτσο μέχρι τον Ανδρόνικο, η εκπαίδευση αυτού του είδους αποτέλεσε με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο αντικείμενο κριτικής. Για μακρό χρονικό διάστημα η μεταρρύθμιση προς την κατεύθυνση της βιβλιογραφίας σκόνταφτε στην Ελλάδα, κατά πρώτον λόγο εξαιτίας και της έλλειψης βιβλιοθηκών. Με τη συνδρομή κοινοτικών πόρων οι πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες έχουν βελτιωθεί σημαντικά. Το θεσμικό πλαίσιο όμως μιας μεταρρύθμισης περιεχομένου απουσιάζει. Ίσως οι ιστορικοί της εκπαίδευσης του μέλλο-

ντος γράψουν ότι η ελληνική εκπαίδευση εκσυγχρονίστηκε με τη συνδρομή της Ευρωπαϊκή Ένωσης.

Γιώργος Ψαχαρόπουλος, Στέργιος Τασούλας: «Προσδιοριστικοί παράγοντες της επίδοσης των μαθητών της Γ' Λυκείου στις Γενικές Εξετάσεις 2000», σελ. 185-202.

Τον Ιούνιο του 2000 πάνω από 70.000 τελειόφοιτοι της Γ' τάξεως λυκείου δοκιμάστηκαν στις γενικές εξετάσεις για εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Στην ανάλυση που ακολουθεί χρησιμοποιήθηκε ο πληθυσμός, και όχι δείγμα, της επίδοσης αυτών των μαθητών σε 4 γνωστικά αντικείμενα, τρεις κατευθύνσεις και δύο κύκλους, σε όλα τα λύκεια της χώρας, δημόσια και ιδιωτικά, ημερήσια και νυχτερινά.

Η βάση δεδομένων περιλαμβάνει τη γεωγραφική περιοχή της χώρας, το Νομό, και το όνομα του Λυκείου. Βάσει αυτών, προστέθηκε η μεταβλητή του κατά κεφαλήν εισοδήματος (ζεύξη στοιχείων Εθνικών Λογαριασμών) και του μέσου εκπαιδευτικού επιπέδου του Νομού (ζεύξη στοιχείων ΕΣΥΕ απογραφής πληθυσμού 1991). Με αυτόν τον τρόπο, προσεγγίζεται η κοινωνικοοικονομική προέλευση κάθε εξεταζόμενου.

Βιβλιοκριτικές

Μιχάλης Ψαλιδόπουλος: «Διεθνής σύγκρουση και οικονομική σκέψη. Διεθνές εμπόριο και εθνικό συμφέρον. 17ος-20ός αιώνας», 2003.

Stavros Perentidis: «Pratiques de mariage et nuances de continuite dans le monde grec. Quatre etudes d'anthropologie historique et juridique», 2002.

Τεύχος 37, Δεκέμβριος 2003

Claude Ménard: «The new institutional approach to institutions: concepts, methods, results», σελ. 5-25.

New Institutional Economics has developed considerably over the last twenty years, qualifying as a «progressive research program». This program is based on a hard core of concepts that apply to well identified objectives: The alternative modes for organizing transactions, the institutional environment in which they are embedded, and the interaction between

these dimensions. Transaction costs play a major role in this approach. This paper examines why it is so, it deals with several controversial issues, and it provides examples of recent breakthroughs in economics, but also in history and in the political sciences.

Jürgen G. Backhaus, Günther G. Schaefer: *«Striving to be member of the club: when institutions become variables and outcomes become given»*, σελ. 27-57.

Successful, less successful and unsuccessful examples of system transformation processes leading to or trying to lead to stable democratic market economies are plentiful.

These developments pose a challenge to economics and political science to develop theoretical concepts that can explain the dynamics of these system transformation processes and that can suggest strategies for a successful management transition and ensure stability. We propose to take the first steps towards developing such a conceptual framework by interpreting elements of relevant economic and political theory. We shall do this by first taking a critical look at relevant theoretical concepts in political science and economics before, in part III outlining in a rather tentative and general way one proposal for an integrated approach.

Nicolas Rodger: *«The military revolution at sea»*, σελ. 59-76.

The article examines the link between the nature of societies, the nature of governments, and the nature of their military activities. Three great military and economic powers of the seventeenth and eighteenth centuries are compared, Britain, Sweden and the Netherlands. It is concluded that seapower was most successful in countries with flexible and open social and political systems.

Nicholas Kyriazis, Michel S. Zouboulakis: *«The Economics of Sea Power. Property rights arrangements and institutional change in Elizabethan England»*, σελ. 77-96.

This article focuses on the institutional conditions that helped England to be transformed into a sea power during the reign of Queen Elisabeth I (1558-1603). Institutional change was the result of a successful coordination of public choices in order to organize national defense and privateering expeditions against Spain's trade and its New World colonies. The creation of the stockmarket and the establishment of joint stock overseas trade companies were both the outcome of a large alliance between public and private interests, leading to an effective arrangement of property rights and of the appropriate incentives related to them, inaugurating a path responsible for the development of Great Britain over the next centuries. From a methodological point of view our analysis provides an as-

assessment of the appropriateness of the conceptual framework of property rights in understanding commercial capitalism.

Konstantinos Aravossis, Efrosini Koutsiana: *«Program evaluation methodologies – A comparative assessment»*, σελ. 97-115.

This paper presents the methodologies used to execute a program evaluation. Several types of methodologies and techniques on program evaluation can be found in the literature, composing a valuable reference base for the evaluator. By presenting the various methodologies we do not aim to measure their efficiency and propose the best one. On the contrary, we believe that each methodology has some advantages and, moreover, in some cases it could be the most appropriate. The aim of this paper is to summarise the different approaches in evaluation, to gather the various methodologies and to determine the specific circumstances under which each methodology is the most appropriate to follow. A more ambitious aim is to propose some interesting methodology mixes, which can be useful guides when looking for evaluation designs that fit better in the reality of a program.

Manfred Tietzel, Christian Müller: *«Η πληροφορική στο σύγχρονο εκπαιδευτικό περιβάλλον που υπαγορεύει η κοινωνία της πληροφορίας»*, σελ. 117-133.

The problem of doping in sports consists of a social dilemma situation in which, in equilibrium, each athlete consumes doping means although each one would be better off if everybody gave up taking performance-stimulating drugs. Based on a rational-choice analysis, a proposal which focuses on the «demand side» of the problem is made how this dilemma may be overcome. An abstract, non-enumerative definition of the doping offense is put forward which classifies all substances enhancing the athletes' performance and damaging their health as doping means. In a multilateral «fairness compact» among all participants involved, sports associations and promoters would have to commit themselves on a life-long suspension of all athletes tested positively. Sponsors would have to provide the financial basis for an independent monitoring and enforcement agency. It is argued that this proposal not only drains the doping problem in an incentive-compatible way but also avoids the inefficiencies and in-human consequences of actual doping practices.

George Emm. Halkos: *«Testing the existence of an environmental Kuznets Curve for sulfur using panel data models»*, σελ. 135-158.

This paper uses a dynamic panel data for 73 (23 OECD and 50 non-

OECD) countries for the time period 1960-1990 in order to estimate the relationship between Gross Domestic Product (GDP) and pollution in the form of sulphur emissions. For the purpose of performing our empirical estimate, fixed and random effects are used. This analysis shows significant differences between the most industrialized countries and the rest of the countries considered. This implies that a uniform policy to control pollution is not adequate. It is necessary to take into consideration the specific economic situation as well as the structure of the industrial and the business sectors in each country. Finally, in terms of policy implications, the study presents the main abatement options for sulphur reduction.

Τεύχος 38, Άνοιξη 2004

Γιώργος Κοντογιώργης: «Η «πολιτειότητας» ως διακύβευμα», σελ. 5-24.

Ο πολίτης της νεοτερικότητας είναι υπήκοος του κράτους, όχι πολίτης της πολιτείας. Είναι συνεπώς ατελής πολίτης και το σύστημα προ-αντιπροσωπευτικό ή διαμεσολαβητικό. Αντιθέτως, ο πολίτης της πολιτείας διαθέτει κατ' ελάχιστον την ιδιότητα του εντολέα, οπότε το πολιτικό σύστημα είναι αντιπροσωπευτικό, και στην ολοκλήρωσή του, είναι κάτοχος της καθολικής πολιτικής αρμοδιότητας, όπως στη δημοκρατία. Ο ατελής πολίτης είναι ιδιώτης, ενώ όταν συντρέχει η απλή ή η πλήρης «πολιτειότητας», ο πολίτης συγκροτείται σε σώμα, σε συστατικό θεσμό του πολιτικού συστήματος.

Ι.Δ. Καρακασιάνης: «Ο "ιδεολόγος πολιτικός": η ιδεολογία από τον Ιακωβίνο πολιτικό στον πολιτικό της παγκοσμιοποίησης», σελ. 25-41.

Η ιδεολογοποίηση της πολιτικής ζωής του σύγχρονου κόσμου παρατηρείται από τη δράση του ιακωβίνου πολιτικού. Αυτή η ιδεολογοποίηση έχει τις γενετικές της ρίζες σε μια ιστορική πορεία, που ξεκινά στην ευρωπαϊκή ιστορία από το 10ο αιώνα με σταθμούς, πριν ο Destutt de Tracy επινοήσει τη λέξη Ιδεολογία, το κίνημα της Arcadia, τις θεωρίες του Fr. Bacon και του Rousseau και τις πολιτικές λέσχες, που πλάθουν το Homo Ideologicus. Ο ιδεολόγος πολιτικός χαρακτηρίζεται από μεσσιανικό πνεύμα και μανιχαϊσμό. Αντίθετα ο σύγχρονος πολιτικός της παγκοσμιοποίησης μετασκευάζεται σε image maker και «πολιτικό-μάνατζερ», αποβάλλοντας το σωτηριολογικό πνεύμα. Ιδεολογικοποιεί λέξεις κι εύκολα μεταλλάσσει θέσεις. Η καθιέρωση από το δυτικό πολιτισμό του υποκειμενισμού ως παράγοντα ερμηνείας του κόσμου απαιτεί κριτική ερ-

μηγεία των επιλογών του ευρωπαϊκού υποκειμένου, η οποία θα εξηγεί την τάση του να επινοεί ουτοπικούς στόχους.

Κωνσταντίνος Καφέτσιος, Μαρία Ιωαννίδου: «*Διαπροσωπικές σχέσεις και ψυχική υγεία σε δείγμα ιατρών*», σελ. 43-61.

Η παρούσα έρευνα είχε σκοπό την μελέτη της επίδρασης των διαπροσωπικών σχέσεων στην ψυχική υγεία. Ένα συνεκτικό σώμα ερευνών έχει δείξει ότι υψηλά επίπεδα κοινωνικής στήριξης συνδέονται με την καλή ψυχική υγεία και ότι άτομα με ανασφαλή προσωπικότητα χαρακτηρίζονται από υψηλότερα επίπεδα άγχους και ψυχολογικής καταπόνησης. Σε συνέχεια πρόσφατης εργασίας σε δείγμα από τον γενικό πληθυσμό εξετάσαμε πώς το εύρος και η ποιότητα των κοινωνικών σχέσεων όπως και οι ατομικές διαφορές στο δεσμό ενηλίκων επηρεάζουν διαφορετικές πλευρές της ψυχικής υγείας ενός συγκεκριμένου επαγγελματικού πληθυσμού, αυτό των ιατρών. Στην έρευνα συμμετείχαν 104 ιατροί του δημόσιου τομέα, οι οποίοι συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια για την ψυχική υγεία (GHQ, STAI, αντίληψη του στρες), την κοινωνική στήριξη (Short Social Support Scale) και τους τύπους δεσμού ενηλίκων (Ερωτηματολόγιο εμπειριών στις διαπροσωπικές σχέσεις). Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τις υποθέσεις για τη σχέση της ψυχικής υγείας (άγχος, αντίληψη του στρες, γενική ψυχική υγεία) με τους τύπους δεσμού αλλά όχι με ποσοτικές ή ποιοτικές πλευρές της κοινωνικής στήριξης.

Αικ. Γκαρή, Α. Καρκατζούνης, Β. Παυλόπουλος: «*Οι στάσεις των Ελλήνων φοιτητών απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση*», σελ. 63-93.

Η ευρωπαϊκή ταυτότητα είναι μία ταυτότητα υπό διαμόρφωση, στην οποία σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η διαδικασία του επιπολιτισμού των ατόμων, σε συνδυασμό με τη διαμόρφωση της ευρύτερης κοινωνικής ταυτότητας. Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο να μελετήσει τις στάσεις των Ελλήνων φοιτητών σχετικά με την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, με έμφαση στα εξής θέματα: (α) ιδανικά χαρακτηριστικά ενός κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), (β) σκοποί της Ε.Ε., (γ) τακτικές επιπολιτισμού ή ψυχολογικής προσαρμογής των Ελλήνων στην Ε.Ε., και (δ) σημαντικά οφέλη που προκύπτουν και κίνδυνοι που εγκυμονεί η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ε.Ε. Το δείγμα αποτελείται από 180 φοιτητές που φοιτούν σε σχολές κοινωνικών, θεωρητικών και θετικών επιστημών της Αθήνας. Χρησιμοποιήθηκε αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο που αξιολογεί τις στάσεις των φοιτητών σχετικά με τα προηγούμενα θέματα. Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι οι φοιτητές συμφωνούν με τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, μολονότι δηλώνουν άγνοια γύρω από τη λειτουργία βασικών θεσμικών οργάνων της Ε.Ε., όπως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, το Ευρωκοινοβούλιο και οι Ευρω-

παϊκοί Επίτροποι. Τα ευρήματα αυτά συζητώνται σε σχέση με τη θεωρία του επιπολιτισμού και τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας.

Δημήτριος Φ. Καινούργιος, Μπουρλετίδης Κωνσταντίνος:

«Η εξ αποστάσεως ηλεκτρονική ανοικτού τύπου δια βίου εκπαίδευση και η εφαρμογή της στην Ελλάδα», σελ. 95-120.

Βασικός σκοπός του παρόντος άρθρου αποτελεί η παρουσίαση και ανάλυση της φιλοσοφίας, της εκπαιδευτικής διάστασης και της αρχιτεκτονικής της εξ αποστάσεως ηλεκτρονικής εκπαίδευσης ή τηλε-μάθησης (e-Learning), καθώς και του αντίστοιχου εκπαιδευτικού προγράμματος που υλοποιεί το Πανεπιστήμιο Αθηνών και των αποτελεσμάτων αξιολόγησής του μέσω της χρήσης ερωτηματολογίου. Με τη συγκεκριμένη μεθοδολογία, η οποία αποτελεί εξέλιξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, και αξιοποιείται ευρέως στο παγκόσμιο σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης, η μαθησιακή διαδικασία επιτελείται με τη χρήση σύγχρονων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών, εμπεριέχει συνεργατικότητα (σύγχρονη, ασύγχρονη, ή εξατομικευμένη) και αλληλεπίδραση ανάμεσα σε εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενο και μπορεί να εξατομικευθεί στις ανάγκες του κάθε «χρήστη» χωρίς τη φυσική παρουσία του τελευταίου σε ένα συγκεκριμένο χώρο.

Γιώργος Μανωλίσης: *«Η εμπλοκή των γονέων στην προσχολική αγωγή», σελ. 121-145.*

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση του βαθμού και της μορφής της γονεϊκής εμπλοκής στην ελληνική προσχολική αγωγή.

Το δείγμα της έρευνας συγκροτήθηκε από 271 γονείς παιδιών ηλικίας 4-6 ετών, τα οποία φοιτούσαν σε νηπιαγωγεία και παιδικούς σταθμούς της Κρήτης. Η αξιολόγηση της γονεϊκής εμπλοκής έγινε με τη χρησιμοποίηση μίας κλίμακας εκτίμησης πέντε διαβαθμίσεων. Η διερευνητική παραγοντική ανάλυση έδειξε την ύπαρξη τεσσάρων διαφορετικών μορφών γονεϊκής εμπλοκής στην προσχολική αγωγή. Ειδικότερα, φάνηκε ότι α) η επαφή των γονέων με το νηπιαγωγείο ή τον παιδικό σταθμό είναι μικρού βαθμού και β) ορισμένες από τις μορφές της γονεϊκής εμπλοκής επηρεάζονται από διάφορες μεταβλητές, όπως είναι το φύλο του γονέα, το προσχολικό ίδρυμα φοίτησης του παιδιού και το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας.

Αντώνης Υ. Παυλίδης: *«Αστικοποίηση του ποντιακού χώρου στην Τουρκία κατά τη 10ετία του 1990. Συνοπτική κοινωνιολογική προσέγγιση της μετακίνησης του ποντιακού πληθυσμού προς την Κων/πολη και της εγκατάστασής του», σελ. 147-162.*

Η μελέτη αυτή διερευνά τις συνθήκες αστικοποίησης του Πόντου,

μιας περιφέρειας της Τουρκίας, όπου από αιώνες μέχρι τη Μικρασιατική καταστροφή ήταν εγκατεστημένοι ελληνικοί πληθυσμοί και επί πλέον οι γεωγραφικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της περιοχής έχουν συντελέσει, σε κάποιες περιπτώσεις, στην επιβίωση ελληνικών ιδεολογικών στοιχείων, όπως της γλώσσας. Αξιοποιώντας στοιχεία από τουρκικές πηγές, σε κάποιες περιπτώσεις επίσης, αποδεικνύει ότι το κράτος δεν λαμβάνει ιδιαίτερη μέριμνα όχι μόνο γι' αυτή, αλλά ούτε και για τις υπόλοιπες κεντρικές και ανατολικές περιφέρειες της Ανατολίας, αναγκάζοντας μεγάλες πληθυσμιακές μάζες της περιοχής να μετακινηθούν προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας στα δυτικά και κυρίως στην οικονομική και πολιτιστική της πρωτεύουσα, Κωνσταντινούπολη. Εκεί, στις συνθήκες της χαώδους πόλης, τον κατ'εξοχήν τόπο υποδοχής εσωτερικών μεταναστών της χώρας, διατηρούν τις πολιτιστικές τους ιδιαιτερότητες, τις οποίες αναπαράγουν μέσω ενός σημαντικού αριθμού φορέων πολιτιστικού κυρίως χαρακτήρα. Οι ανάγκες για υποδομές ιδιαίτερα στις παρυφές της πόλης, όπου κυρίως εγκαθίστανται οι μετανάστες, είναι πιεστικές. Όλα τα δεδομένα δείχνουν ότι η ροή αυτή εξόδου των κατοίκων του Πόντου προς την Κωνσταντινούπολη θα συνεχίζεται και θα εντείνεται, χωρίς σχεδιασμό απορρόφησης όχι μόνο αυτών, αλλά και των υπολοίπων εσωτερικών μεταναστών από τις επαρχίες της μικρασιατικής ενδοχώρας. Στον ορίζοντα δε φαίνεται καμιά προοπτική ανατροπής αυτής της εξέλιξης. Απαιτείται η λήψη γενναίων μέτρων πολιτικής, τα οποία δεν έχουν μέχρι σήμερα ληφθεί.

Φωτεινή Λέκκα: *«Τοπικά πολυσυλλεκτικά μουσεία: θεσμός ή πεδίο πρόσφορο σε διαχειριστικούς αυτοσχεδιασμούς; Η περίπτωση της Πορτίτσας», σελ. 163-186.*

Στο κείμενο αναλύονται αρχικά η φιλοσοφία της συγκρότησης και η πολιτισμική, κοινωνική και ψυχολογική λειτουργία του τοπικού μουσείου της Πορτίτσας. Σ' ένα δεύτερο επίπεδο, διερμηνεύεται και περιοδολογείται η δράση των τελευταίων ετών, με έμφαση στις προτεραιότητες, στις επιλογές και στους περιορισμούς, ενδογενείς και εξωγενείς. Η εξέλιξη της προβληματικής του φορέα συσχετίζεται με τις ισχύουσες παραδοχές για το σύγχρονο μουσείο σε διεθνές επίπεδο και τις προδιαγραφόμενες απαιτήσεις που αυτές θέτουν σε όλους τους μουσειακούς οργανισμούς (ανεξαρτήτως μεγέθους και εμβέλειας) αναφορικά με την ποιότητα της έρευνας, τους όρους και την αποτελεσματικότητα της κοινωνικοποίησης της.

Γιάννης Παπαγαρυφάλλου: *«Η σύγκρουση των πολιτισμών και τα ανθρώπινα δικαιώματα», σελ. 187-198.*

Το άρθρο αυτό αναφέρεται στη θεωρία της Σύγκρουσης των Πολιτισμών και τη θέση που καταλαμβάνει στο πλαίσιο της η αρχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ως αντίβαρο της πολιτισμικά περιορισμένης αντί-

ληψης που έχει ο Χάντινγκτον για τα ανθρώπινα δικαιώματα, αναπτύσσεται η έννοια του ανθρώπου ως φορέα δικαιωμάτων ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, τάξης ή θρησκείας.

Βιβλιοκριτική

Νικόλαος Τσίρος: *«Κορνήλιος Καστοριάδης, Ο "Πολιτικός" του Πλάτωνα. Επτά Σεμινάρια στην EHESS»*, 2001.

Τεύχος 39, Καλοκαίρι 2004

Θεόδωρος Μυλωνάς: *«Εισαγωγή»*, σελ. 5-21.

Αθανάσιος Ε. Γκότοβος: *«Από την κοινωνικο-οικονομική στην εθνο-πολιτισμική ετερότητα: Προβλήματα θεωρίας και μεθόδου της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης»*, σελ. 23-46.

Η παραδοσιακή κοινωνιολογία της εκπαίδευσης στην Ελλάδα –συντηρητική ή καινοτομική– ήταν για μακρά περίοδο προκατειλημμένη με την ανισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών στην εκπαίδευση και με το σχολείο ως μηχανισμό αναπαραγωγής της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Το λεξιλόγιο αυτής της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης παρέπεμπε σε οικονομική, κοινωνική και ενδογλωσσική (με την έννοια των επί μέρους κωδίκων της Ελληνικής) διαφοροποίηση στην κοινωνία αλλά και ανάμεσα στους μαθητές, εστιάζοντας ιδιαίτερα στο περιβάλλον προέλευσης των μαθητών ως κεντρική μεταβλητή για την περιγραφή και την ερμηνεία της πορείας τους μέσα στους εκπαιδευτικούς θεσμούς. Γύρω στα τέλη της δεκαετίας του '80, και σχεδόν σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, η Ελλάδα υφίσταται συστηματικές αλλαγές αναφορικά με την παρουσία και τη δυναμική ομάδων με διαφορετική εθνοτική, θρησκευτική, γλωσσική και πολιτισμική ταυτότητα. Αν και δεν είναι όλες αυτές οι ομάδες νέοι πληθυσμοί (μετανάστες, παλιννοστούντες και πρόσφυγες) για την ελληνική κοινωνία, όπως π.χ. είναι σαφές από το παράδειγμα της μουσουλμανικής μειονότητας, η σχέση τους με την εκπαίδευση δεν μπορεί να διερευνηθεί με πληρότητα –πολύ λιγότερο να γίνει αντικείμενο σχεδιασμού και εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών– με τη βοήθεια του παραδοσιακού λόγου της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης. Εθνική, εθνοτική, θρησκευτική, γλωσσική και πολιτισμική διαφορά, καθώς και οι τρόποι προβολής αλλά και πρόσληψής της, έχουν δημιουργήσει ένα νέο πεδίο για την ελληνική κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, ενώ εκδηλώνεται ήδη σημαντική πίεση και ισχυρό κίνητρο για τους ερευνητές που υπηρετούν

τον συγκεκριμένο κλάδο των Επιστημών της Αγωγής να εκσυγχρονίσουν και να εμπλουτίσουν τη θεωρητική τους σκευή, έτσι ώστε αυτή να ανταποκρίνεται πληρέστερα στη διαμορφούμενη νέα και πολυπλοκότερη εκπαιδευτική πραγματικότητα.

Άννα Φραγκουδάκη: *«Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης σήμερα: Ερωτήματα για τη σχέση επιστήμης και κοινωνίας»*, σελ. 47-68.

Το άρθρο αφορά το ερώτημα γιατί υπάρχει τόσο μεγάλη απόκλιση ανάμεσα στη σωρευμένη επιστημονική γνώση για τα αίτια που προκαλούν τη μαζική σχολική αποτυχία των μαθητών από λαϊκά κοινωνικά στρώματα και στην αξιοποίηση αυτής της γνώσης για την άμβλυνση έστω του φαινομένου της αναπαραγωγής της κοινωνικής ανισότητας από το σχολείο. Καταλήγει στη διπλή υπόθεση εργασίας ότι (α) η συχνή στην επιστημονική βιβλιογραφία καταγγελία της αναπαραγωγής και των ανισοτήτων δε φαίνεται να έχει άλλη κοινωνική χρησιμότητα από την κατάταξη μέρους των επιστημόνων στην κατηγορία των ασυμβίβαστων ή ριζοσπαστών, ενώ (β) η επιστημονική παραγωγή για το θέμα ανισοτήτων και σχολείου σε τελική ανάλυση παρεμποδίζει τη διαμόρφωση αιτημάτων υπέρ της ανακατανομής προνομίων και αγαθών στην κοινωνία.

Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη: *«Προς μια κοινωνιολογία της ελληνικής κοινωνιολογίας και των παραγωγών της, 1959-2000. Συμβολές στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης και στην κοινωνιολογία της επιστήμης»*, σελ. 69-102.

Το άρθρο διαιρείται σε δυο μέρη και συμπληρώνεται με δυο Παραρτήματα (Α και Β).

Στο πρώτο μέρος διαγράφονται σε γενικές γραμμές οι σύνθετοι θεωρητικοί/εμπειρικοί προσανατολισμοί της «Κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης (παιδείας)» και της συγγενεύουσας μαζί της «Κοινωνιολογίας της επιστήμης», ώστε να αποσαφηνιστεί, κατά το δυνατόν, το επιστημονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τοποθετείται η ήδη δημοσιευμένη «Τρίλογία», Η Κοινωνιολογία στην Ελλάδα Σήμερα (1987,1997,2000).

Το έργο αυτό περιλαμβάνει κείμενα και βιογραφίες 114 Ελλήνων και Ελληνίδων κοινωνιολόγων το δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα (1959-2000) που συνέλεξε, επιμελήθηκε και σχολίασε η γράφουσα.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται ορισμένα από τα πορίσματα και κάποιες εικασίες από το παραπάνω τρίτομο έργο και γίνεται ειδική αναφορά στις κάπως διαφορετικές κοινωνικοποιητικές εκπαιδευτικές εμπειρίες, μεταξύ των κοινωνιολόγων της παλαιότερης γενιάς (απόκτηση διδακτορικού τις δεκαετίες του '60 και του '70) και της νεώτερης (απόκτηση διδακτορικού τις δεκαετίες του '80 και του '90).

Οι διαφορές αυτές συνεπάγονται και διαφορές ως προς το επαγγελ-

ματικό habitus που αποκτούν τα μέλη κάθε γενιάς κατά τη διάρκεια των πανεπιστημιακών τους σπουδών.

Τέλος, στο Παράρτημα (Α) περιλαμβάνεται ένα σύντομο σχόλιο για την «Κοινωνιολογία της γνώσης και τις επιστημολογικές αδυναμίες της» και στο Παράρτημα (Β) παρουσιάζεται ένα διάγραμμα για τις λειτουργίες (συνέπειες) της επιστημονικής κοινωνικοποίησης των νέων στους θεσμικούς χώρους των Πανεπιστημίων διαφόρων χωρών και εποχών.

Κώστας Λάμνιαν: *«Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης: Συγκρότηση - Εξέλιξη - Προοπτικές»*, σελ. 103-139.

Το συγκεκριμένο άρθρο επιχειρεί να διερευνήσει την πορεία συγκρότησης και εξέλιξης της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης, δίνοντας έμφαση στη μελέτη των διαδικασιών της υλικής και της συμβολικής αναπαραγωγής της κοινωνίας. Παράλληλα, προσπαθεί να αναδείξει τις πιθανές προοπτικές της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης στο πλαίσιο των συνεχώς εξελισσόμενων κοινωνικών συνθηκών.

Στέλιος Χιωτάκης: *«“Ηθική του φρονήματος” και “κοινωνικά κατασκευασμένη” γνώση: Απόσπασμα σχολικού βιβλίου ως αφετηρία για διάλογο με τη “Νέα” Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης»*, σελ. 141-186.

Στο πλαίσιο ενός διαλόγου με τη «Νέα» Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, ασκείται κριτική στον τρόπο που η τελευταία συγγείει ή ταυτίζει την εμπειρική-καθημερινή πρόσληψη και ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων από τα άτομα με την μεθοδική-επιστημονική διερεύνησή τους. Οι ακρότητες και οι αντιφάσεις που δημιουργούνται στο πλαίσιο του σχετικισμού αυτού συγκεκριμενοποιούνται στο παράδειγμα του «Παπουλάκου», μιας χαρισματικής μορφής που δημιούργησε αναταραχές στις συνθήκες που επικρατούσαν στα μέσα του 19ου αιώνα στην Πελοπόννησο. Η μορφή αυτή ανακατασκευάστηκε με λογοτεχνικό-εξιδανικευμένο τρόπο από την Κωστή Μπασιά στο έργο του «Παπουλάκος-Μαρτυρία». Ένα απόσπασμα από αυτό έγινε αντικείμενο χρήσης σε σχολικό βιβλίο, σε μια εποχή που καταδικάζονται γενικά οι ακραίες εκδηλώσεις της «ηθικής του φρονήματος» από περιθωριακές τρομοκρατικές οργανώσεις, ανεξάρτητα αν αυτές παρουσιάζονται με μια μάλλον θρησκευτική-φονταμενταλιστική ή με μια εκκοσμικευμένη μορφή (όπως π.χ. η 17 Νοέμβρη).

Μαρία Ηλιού: *«Το “επιπλέον αντίτιμο” της ελληνικής κοινωνιολογικής έρευνας»*, σελ. 187-196.

Η ελληνική κοινωνιολογική σκέψη και ιδιαίτερα ο χώρος της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης, καθυστέρησε πολύ σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες να αναπτύξει την επιστημονική έρευνα ως οργανωμένο θεσμό. Η κοινωνιολογική και εκπαιδευτική έρευνα χρηματοδοτείται ε-

λάχιστα μόλις από το 1970, ενώ ελάχιστες από τις χρηματοδοτούμενες έρευνες δημοσιεύονται.

Η έλλειψη ερευνητικής παράδοσης είναι φανερή. Όπως σημαντική είναι και η έλλειψη φορέων έρευνας και ιδιαίτερα φορέων εκπαιδευτικής έρευνας.

Η παραγωγή εκπαιδευτικών ερευνών, ποσοτικά και ποιοτικά, είναι περιορισμένη, ενώ η έλλειψη δημοσιευμένης ερευνητικής παραγωγής είναι φανερή.

Σε διεθνές επίπεδο, η Ελλάδα απουσιάζει συστηματικά από τους χώρους όπου μελετώνται οι εξελίξεις των εκπαιδευτικών συστημάτων και προτείνονται οι καινοτομίες.

Οι προοπτικές της έγκυρης κοινωνιολογικής και εκπαιδευτικής έρευνας δεν είναι καλές. Τα κενά παραμένουν και οι καθυστερήσεις πληρώνονται.

Από τις απόψεις των στελεχών και των καταρτιζομένων διαμορφώνεται το περίγραμμα ενός τύπου εκπαιδευτή ενηλίκων που χαρακτηρίζεται από υψηλό επίπεδο γνώσεων και καλή προετοιμασία του αντικειμένου κατάρτισης, από υψηλού επιπέδου διδακτικές ικανότητες και από την ανάπτυξη θετικής σχέσης με τους καταρτιζόμενους. Επίσης, διαπιστώθηκε η ανάγκη εξειδίκευσης των εκπαιδευτών ενηλίκων.

